Viking Link

En lang historie

Af Line Lerke & Rachel Facius Andersen

Fra vest mod øst

Siden marts 2020 – lige i nedlukningsfasens første dage under COVID-19-pandemien – har der snoet sig en tre meter bred grøft fra Blåbjerg Klitplantage til Agerbæk i Varde Kommune. Entreprenør Henning Lund Jepsen har minutiøst gravet søgegrøften i sin gule Volvo, mens vi har gået foran den langsomt bakkende gravemaskine og iagttaget den vestjyske muld og undergrund. Grøftens eksistensberettigelse skal findes i anlæggelsen af elforbindelsen Viking Link mellem Danmark og England fra Revsing i Vejen Kommune til Bicker Fen i Lincolnshire på den anden side af Nordsøen. Arkæologerne fra Museet på Sønderskov har undersøgt den østlige strækning, mens ArkVest har haft fornøjelsen af 51 km i vores ansvarsområde.

Viking Links forløb fra Blåbjerg Klitplantage til syd for Agerbæk. Omtrent 51 km tæller den tre meter brede slange.

Ubuden gæst i udgravningsfeltet.

De arkæologiske undersøgelser på Viking Link har budt på lidt af hvert: Coronarestriktioner, lidt for nysgerrige dyr i feltet, dybe grøfter (som man tror, man kan hoppe over, men det kan man ikke), regn og sol, adskillige skurvognsflytninger, ATV-ture over de vestjyske marker, hyggelige besøg med is og kage og ikke mindst en masse spændende arkæologi. Vi vil i det følgende præsentere et udpluk af Viking Link-fundene, som byder på alt fra 10.000 år gammelt flintaffald til middelalderlig landbebyggelse.

Velkomne gæster i udgravnings-feltet. Direktør for Vardemuseerne, Claus, fortæller begejstret Helle fra kommunikationsafdelingen om stolpehullernes forunderlige verden – demonstreret med kage.

Flintfesten

For første gang i 10.000 år så en bunke flint atter dagens lys, da Viking Link førte os til en gammel sø, der senere havde udviklet sig til mose og i dag står som et vådt markstykke. Og hvilke glade ansigter, disse flintstykker blev mødt af! For da vi fandt koncentrationen af flint lidt syd for Frøstruphave Efterskole, ville begejstringen ingen ende tage. Det er nemlig yderst sjældent i vores område, at vi finder arkæologiske spor fra denne del af jægerstenalderen, og så er det jo fantastisk at kunne male et øjebliksbillede fra denne tidlige del af vestkysthistorien.

Ved at finde et så åbent vindue til fortiden, kan man nemlig levende forestille sig, hvordan flinthuggeren har smidt sit affald ved søen. Søen har måske været omkranset af hvide birketræer, mens en vibe er fløjet over det blanke vand i netop dette øjeblik. Flinthuggeren valgte at efterlade slagstenene af kvartsit sammen med det resterende flintaffald i form af nøje opbrugte blokke og små afslag. Måske så hun ikke, at der faldt en pilespids ned til affaldet.

Det arkæologiske materiale vidner i hvert fald om, at flintens potentialer er blevet udnyttet til trods for frostsprængninger og lettere ringe kvalitet. Blandt afslagene, blokkene og stiklerne fandt

Det ser måske ikke ud af meget ved første øjekast, men her ligger et øjebliksbillede fra jægerstenalderen for 10.000 år siden i form af deponeret flintaffald. Koncentrationen af flint udgraves og måles ind med totalstation. Et lidt atypisk pillearbejde for vestjyske arkæologer.

T.v. en mulig pilespids fra tidlig maglemosekultur. Nedenfor, rest af flintblok med tydelige flækkeafslag.

vi heldigvis også den (formodede) pilespids, der udgør en del af dateringsgrundlaget. Pilespidsen er en såkaldt bred lancet, som hører til den tidlige maglemosekultur (9000-7800 f.v.t.). Materialet skal dog gennemgås med yderligere ekspertbistand for at udtrække alle tilgængelige historier i flinten og for at kunne fastslå dateringen med sikkerhed.

Hulbælterne

Fra den førromerske jernalder, altså den ældste del af jernalderen, kender vi fænomenet hulbælter. Disse lange linjer i landskabet består af adskillige rækker af huller, som har været åbentstående i deres funktionstid og som kan strække sig over flere kilometer. ArkVest har efterhånden udgravet en del af disse anlæg, som særligt har det med at dukke op i forbindelse med lange søgegrøfter, eller tracéer, som de kaldes i daglig tale, der skærer sig vej gennem landskabet. På Viking Link stødte vi på hele to hulbælter, som kun lå med lidt over en kilometers afstand. Interessant er det, at der midt imellem de to hulbælter, befinder sig et moseområde.

Det er ikke uset, at hulbælterne på den ene eller den anden måde orienterer sig i forhold til vådområder og hvor buddene på hulbælternes funktion er mangfoldige,[2] er det i dette tilfælde nærliggende at tænke, at de to hulbælter ved Frøstrup har fungeret som en form for grænsemarkører, der har signaleret, hvor overgangen til det lumske moseområde befandt sig. Netop hvorfor det har været nødvendigt at markere grænsen er til gengæld svært at

Det vestligste hulbælte, hvor alle hullerne er digitalt optegnet ovenpå dronefotoet.

sige; det kan have været en rent praktisk foranstaltning for at hindre utilsigtet gang ud i mosen, det kan symbolisere et territorieskel eller på den ene eller den anden måde forholde sig til kvægdrift. Alle disse er ganske sandsynlige forklaringer. Det er dog også muligt, at hulbælternes tilstedeværelse på grænsen til mosen er af en mere rituel karakter. I oldtiden har megen mystik omgærdet moserne, hvorfra vi blandt andet kender moseligene og man kunne forestille sig, at hulbælterne også kan have signaleret en i højere grad metafysisk grænse til det overnaturlige. Måske har de endda skulle holde noget inde, frem for at holde nogen ude…

Ja, det er i hvert fald en spændende tanke. Om det har været den virkelig tanke bag, er straks sværere at sige og i denne omgang må hulbælterne ved Frøstrup nok overordnet set blot betragtes som grænsemarkører af et moselandskab. De to hulbælter er desuden ikke de eneste i området. Under Horns Rev III-undersøgelserne i 2015 blev der fundet et hulbælte, mindre end en kilometer syd for Viking Link-hulbælterne. Om dette hulbælte rent faktisk støder sammen med det østlige Frøstrup-bælte er vanskeligt at vurdere, men i hvert fald indrammer de tre hulbælter øjensynligt det centrale vådområde.

Ringgrøfternes mystik

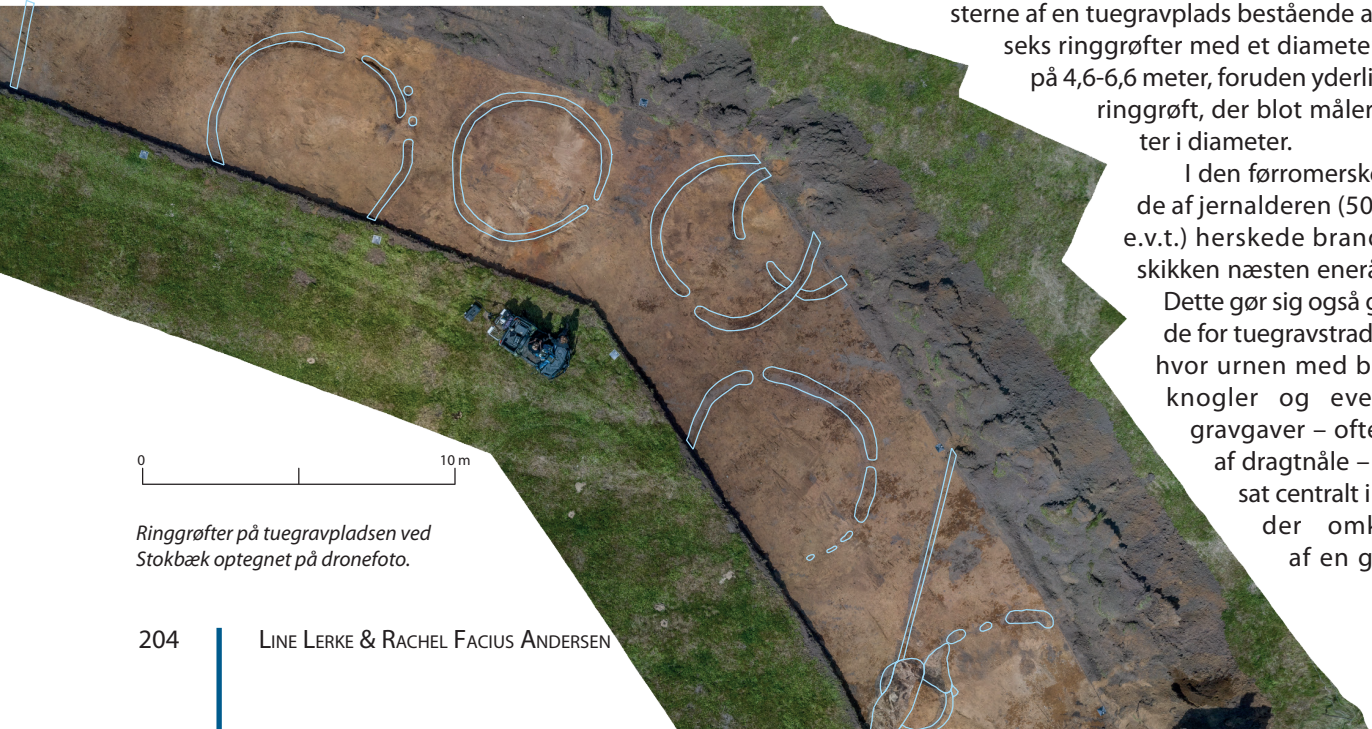
Det er ikke altid – faktisk langt fra – at arkæologien byder på objektive og nagelfaste resultater. Nogle gange møder man ting, der ikke kan defineres endegyldigt. Det er ringgrøfterne på Viking Link et godt eksempel på, så lad os kigge lidt nærmere på dem.

To steder på tracéet er vi stødt på ringgrøfter. Første gang mellem Thorstrupvej og Gl. Præstevej ved Stokbæk, anden gang ved Hoddemarkvej sydøst for Hodde.

Tuegravpladsen

På et skrånende terræn med hældning mod Stokbæk, der snor sig gennem landskabet syd for Horne, fandt vi resterne af en tuegravplads bestående af fem til seks ringgrøfter med et diameterspænd på 4,6-6,6 meter, foruden yderligere en ringgrøft, der blot måler to meter i diameter.

I den førromerske periode af jernalderen (500 f.v.t-0 e.v.t.) herskede brandgravsskikken næsten enerådende. Dette gør sig også gældende for tuegravstraditionen, hvor urnen med brændte knogler og eventuelle gravgaver – ofte i form af dragtnåle – er nedsat centralt i graven, der omkranses af en grøft og

Ringgrøfter på tuegravpladsen ved Stokbæk optegnet på dronefoto.

dækkes af en tue. Der var dog ikke meget tilbage af grøfterne i dette tilfælde og intet tegn på urner.

Tuegrave er velkendte i Vestjylland, og ArkVest har udgravet flere af disse anlægstyper. I Årre findes en af de mere markante tuegravpladser, som har kastet spændende informationer af sig. Blandt andet afslørede undersøgelserne, at én af urnerne indeholdt to individer gravlagt under samme tue. Vi skal derfor ikke nødvendigvis forestille os, at én tuegrav var til én person.

Nu er historierne fra lokaliteten ved Stokbæk begrænsede på grund af den ringe bevaringsgrad, men det fortæller os i hvert fald, at man har anlagt en gravplads på en skråning i den tidlige jernalder og at gravtraditionen dikterede anlæggelse af tuer og – må vi formode – afbrænding af den døde.

Vi kalder lokaliteten for en tuegravplads. Men den bryder faktisk med en af hovedreglerne for tuegrave: alle grave skal respektere hinanden – og her findes en grav, der er anlagt oven på en anden. Det er usædvanligt, men er det nok til at afskrive anlæggene som værende tuegrave?

Ringgrøfterne

Diskussionen om ringgrøfternes mystik nåede imidlertid hidtil usete højder, da vi påtraf et område med ringgrøfter syd for Hodde.

I et lavt vådbundsområde dukkede adskillige ringgrøfter op og med tuegravene fra Stokbæk frisk in mente, var de glade arkæologers første tanke, at her var tale om endnu en tuegravplads. Under udgravningen blev der godt nok reflekteret over, hvor besynderligt det var, at de mange grøfter helt tydeligt var blevet genopgravet adskillige gange på næsten sammen lokation, for – som nævnt ovenfor – er den gyldne regel for tuegrave, at de respekterer hinanden. Det er ikke umuligt, at ringgrøfterne kan røre hinanden, men i dette tilfælde ville selve tuerne også været placeret direkte ovenpå hinanden – og dét er altså hidtil uset. Det satte for alvor tankeprocesserne i gang og ikke mindst en del faglig diskussion blandt arkæologerne i ArkVest. Der blev foreslået

Oversigtsbillede af ringgrøfter ved Hodde. De mange, overlejrende ringgrøfter er tydelige i blegsandet – og nogle meget våde arkæologer. Det var en regnfuld dag i august.

alt fra oldtidsringgrøfter med ukendt funktion, men som kendes fra flere steder i ansvarsområdet, over dyrefolde – om end grøfterne til dét formentlig er alt for små, til de mere moderne pinseboder. En tradition, hvor man gravede grøfter, der fungerede som interimistiske bænke og hvorfra man fejrede sommerens komme. Vådbundsundergrunden gjorde nemlig, at alle nedgravningerne så knivskarpe ud, som kunne de have været gravet i går – men det skal man ikke lade sig narre af, for selv flere tusind år gamle huller kan se helt nye ud i blegsandet.

Vi mener i sidste ende ikke, at der er tale om tuegrave, men dog at parallellerne skal findes i oldtiden. For eksempel er lignende ringgrøfter udgravet på Holmsland, som er låst i tid til den førromerske jernalder og det er muligt, at vi har at gøre med tilsvarende grøfter her. Tydeligt er det i hvert fald, at ringgrøfterne har stået åbne og er genopgravet over mange år, men om handlingen er ritualistisk eller af en mere praktisk, landbrugsorienteret karakter, kan vi på nuværende tidspunkt ikke besvare. Vi tager dog gerne imod forslag, hvis der skulle sidde en skarp læser med en god idé.

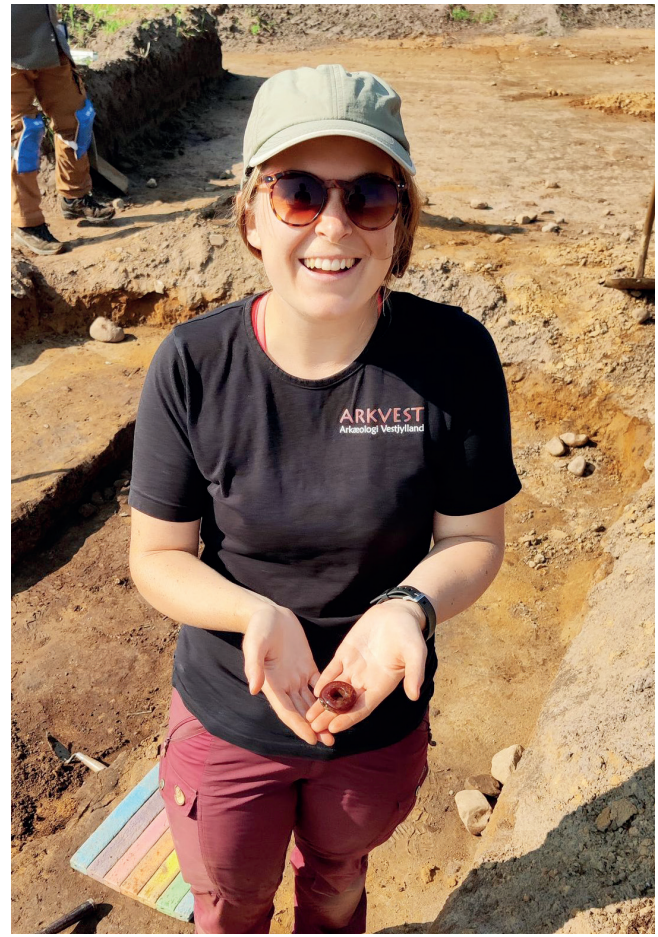
En enlig død

Lidt uden for Houstrup har der ligget en grav gemt under mulden i 2000 år. Graven har i sin samtid været markeret med en stenhøj – en såkaldt røse. Under sten og jord, nede i den afsvedne plankekiste, fandt arkæologerne et fint servicesæt af ler, blandt andet bestående af et ornamenteret, sortglittet hankekar og en udsmykket vase.

På en stenhylde stod der desuden et fad samt en lille pose med snøreluk og en ravskive med central gennemboring. Posen indeholdt skaller og raslesten. På samme hylde lå også en syl, der kan have været anvendt til tekstilarbejde eller måske tatovering. Der lå også en usædvanlig jernkniv, hvor skæfteafslutningen består af en profileret bronzeknop.

Og så er der jo alt det, vi ikke kan se i dag med det blotte øje: pels, skind, uld, læder, tand, tak, ben og blomster. Der er heller ikke noget tilbage af den gravlagte. Den vestjyske sandjord er ubarmhjertig, når det gælder bevaring af knogler.

Alt i alt er Houstrupgraven fantastisk spændende og vidner om omhu i en betydelig gravlæggelse af et menneske, som levede i det, vi i dag kalder ældre romersk jernalder.

Arkæolog Line Korsholm Lauridsen fremviser den flotte ravskive.

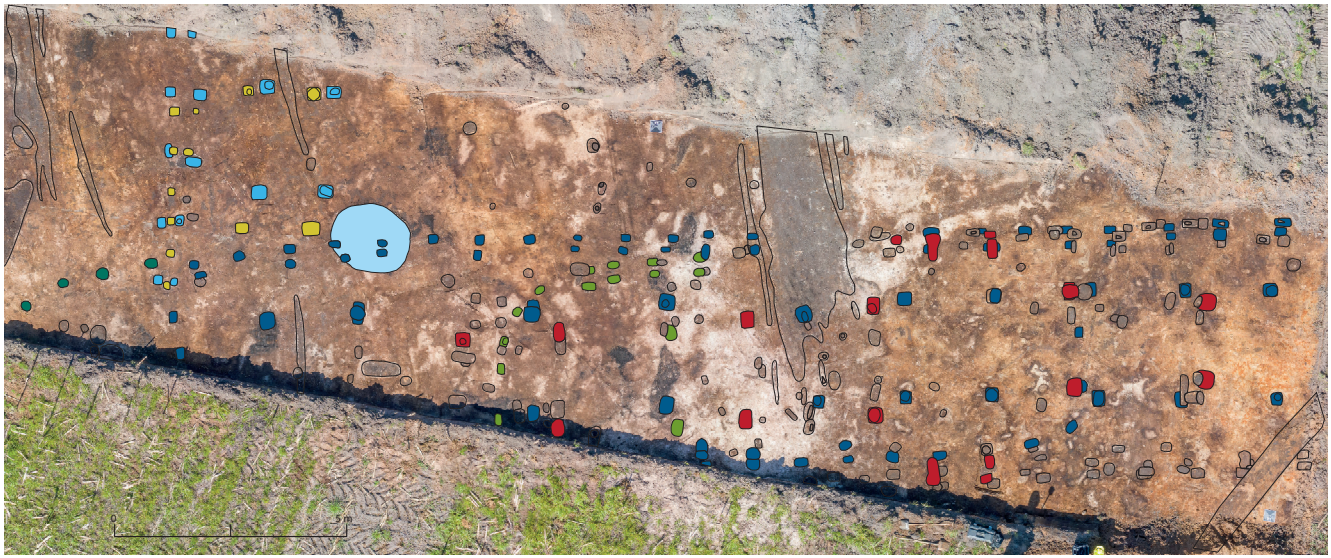

En raslesten er et naturligt forekommende fænomen, men hvad er den blevet brugt til? Hvad symboliserer den som gravgave?

Der kan fortælles mange gode historier rundt om en grav. Arkæolog Line Korsholm Lauridsen arbejder, mens museumsdirektør Claus Kjeld Jensen, udgravningsleder Jens G. Lauridsen og museumsinspektør Stina Troldtoft Andresen lytter til Lars' fortælling.

Museumsinspektør Lars Chr. Bentsen med det fine hankekar.

Udsnit af udgravningsfeltet fra Lundager. Her ses hvordan grundplanerne til flere huse overlapper hinanden. Den op mod 800 år ældre grube fyldt med keramik fra førromersk jernalder er markeret med lyseblå farve. Det ses her tydeligt, hvordan væggen i et af de yngre huse skærer henover den.

Lundager

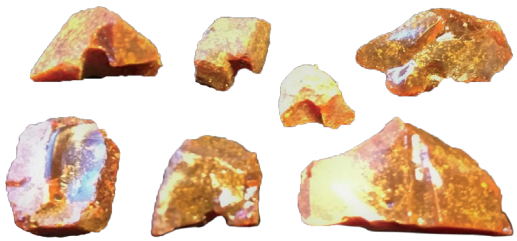
Det var en blæsende dag i slutningen af april, da søgegrøften nåede til Lundagervej, umiddelbart vest for Lunde og allerede i løbet af de første hundrede meter var der ingen tvivl om, at gravemaskinen endnu engang havde ramt guld – billedligt talt. Det faktiske guld udeblev desværre, men arkæologerne var alligevel begejstrede, da en hel boplads fra den yngste del af jernalderen langsomt, men tydeligt åbenbarede sig. Udgravningen ved Lundager var den første, der blev igangsat og den foregik sideløbende med at forundersøgelsen fortsatte mod øst.

De næste uger gik med at finde systemerne i de mange stolpehuller og flere, store gårde fra ældre germansk jernalder åbenbarede sig stille og roligt. Faktisk lå der på de 500 meter udgravningen strakte sig over, mindst syv store hovedhuse, foruden de dertilhørende hegn, hegnshuse og mindre bygninger, som også fyldte på pladsen. De fleste af bygningerne har blot stået i en enkelt fase, hvilket vil sige, at man ikke har genopbygget et nyt hus på næsten det samme sted, da det gamle hus har trængt til udskiftning. Det har man dog gjort i den østlige ende af feltet; her er der nemlig blevet bygget adskillige gårde ovenpå den samme bygningstomt. Et hus med jordgravede stolper står omkring en generation, hvorfor genopbygningerne altså vidner om en vis kontinuitet i beboelsen. Det var da også først for alvor i løbet af undersøgelserne, at det blev klart, at der under den strukturerede bebyggelse fra den yngre jernalder og gemte sig et noget ældre indslag. Under de flerfasede huse i østenden af feltet lå der en enkelt grube (en større nedgravning, som for eksempel kan have været anvendt til affald), som var fyldt til randen med keramik og alt sammen af en type, som er noget ældre end de overliggende huse. Faktisk skal vi helt tilbage til førromersk jernalder, hvilket altså er op til et helt årtusind før den øvrige

bebyggelse ved Lundager. Herfra viste det sig også snart, at der flere steder i feltet gemte sig anlæg fra denne periode og endda noget af væggen fra et enkelt hus, hvis resterende elementer dog fortaber sig ud under søgegrøftens grænser. Der har altså været liv ved Lundager længe før den germanske jernalder, selvom det er her den dominerende bebyggelse finder sted.

Vi forbliver da også i sidstnævnte periode. Bygningerne er nemlig ikke det eneste vidne om livet ved Lundager for næsten 1500 år siden. På pladsen fandtes også flere brønde, hvoraf den største indeholdt et næsten helt lerkar. Den største joker, om man vil, var dog to ovale nedgravninger, som havde karakter af begravelser. Af samme grund blev disse anlæg nænsomt udgravet og dokumenteret, men som bunden kom nærmere og nærmere, viste det sig, at der snarere var tale om grubehuse; en slags værkstedshytter, som kendes fra jernalderen og fortsat bruges helt op i vikingetiden. I udkanten af feltet dukkede et tredje grubehus op og i dette gemte sig netop tegn på håndværk. Små stykker rav afslører, at der i dette grubehus har været fremstillet ravperler. Flere af stykkerne har spor af gennemboring, men ravet er gået i stykker og endt på gulvet i grubehuset, hvor de begejstrede arkæologer kunne finde dem over halvandet årtusind senere.

Det er altid helt særligt at opdage så stor en lokalitet, som hidtil har været ukendt og Lundager har så absolut fortjent sin plads på det arkæologiske kort.

Gennemborede ravstykker fra grubehuset. Hvis ikke de var gået i stykker, var de blevet til perler.

Et lille bæger fundet i en ovn i et af husene.

Lundtang

I 1537 var der fornemt besøg ved Lunde mellem Outrup og Nørre Nebel. Selveste Christian III slog et smut forbi den lokale barfred. Kongen og hans følge modtog 1,5 oksekrop, 8 fårekroppe, 300 tørre flyndere, 10 sider flæsk, 40 tønder øl og meget mere under indlogeringen i det vestjyske. Man kan læse om det royale besøg, hvis man holder ind på vigepladsen ved Lundtangvej/Barfredsvej. Herfra kan man bevæge sig ind blandt lindetræerne til resterne af barfreden og den gamle præstegårdshave.

Historien går dog endnu længere tilbage i tid lige syd herfor, med spor fra bondestenalder, bronzealder, vikingetid og middelalder.

Et midtsulehus (en bygning med en enkelt række tagbærende stolper i midten) og keramik med snoreornamentik kan dateres til enkeltgravskulturen (2800-2400 f.v.t.). Midtsulehusets sydlige væg og rækken af tagbærende stolper var synlig, mens nordvæggen fortaber sig under feltgrænsen. En bygning fra ældre bronzealder med orientering nordvest-sydøst kan relateres til to kogestensgruber inde i huset og to ved siden af.

På lokaliteten fandt vi også bebyggelse fra overgangen mellem yngre vikingetid og ældre middelalder (1000-1100-tallet e.v.t.). Udover almindelige bebyggelsesspor som brændt lerklining og keramikskår blev der fundet to sammenrullede blystykker. Vi har ikke foldet dem ud endnu, men trækker spændingen i langdrag, for indtil opklaringens øjeblik kan vi blive i troen på, at der står et Ave Maria skrevet med runer, eller hvad man ellers fantaserer om.

I tilknytning til bebyggelsen lå der også et kulturlag. Naturvidenskabelige prøver vil forhåbentlig gøre os klogere på kulturlagets karakter – er det et gulv, et udsmidslag eller noget helt tredje? Udtagelse af prøver er foretaget med målet om at finde arkæobotanisk materiale, der kan fortælle om kulturlagets opståen, udvikling og brug. Arkæobotanisk materiale kan bestå af kerner, frø og frugter fra planter og kan give svar ved hjælp af pollen- og makrofossilanalyser samt mikromorfologi. Prøverne vil kunne belyse, hvad der er foregået i kulturlaget og blandt andet give svar på, hvilke kornsorter man har dyrket på markerne, om der har været håndværksaktivitet i form af tekstilfremstilling af planter, hvilke husdyr man har haft, hvordan landskabet så ud og hvordan de forskellige lag er dannet.

Rekonstruktion af lerkarret.

Fragmenter af et lerkar med snoreornamentik kan dateres til enkeltgravskultur.

Et stykket sammenrullet bly fra ældre middelalder. Mon det gemmer på en lille bøn?

Der udtages makrofossilprøver til datering og andre spændende oplysninger om kulturlaget.

Enden på en lang historie

Undersøgelserne på Viking Link er ikke slut endnu. Selvom enden er nået, og vi har ramt naboarkæologernes søgegrøft, er der stadig et par kilometer søgegrøft, der skal trækkes. Desuden kan vi se frem til udgravninger ved Lindingvej, hvor der blandt andet venter os en håndværksplads fra jernalderen med adskillige grubehuse.

I april 2021 kan vi sætte det sidste feltpunktum. Det bliver med både glæde og vemod, at vi tager afsked med Viking Link, for det har i sandhed været en frugtbar grøft, vi har trukket gennem det vestjyske landskab.

Line Lerke kan kontaktes på: ll@arkvest.dk
Rachel Facius Andersen kan kontaktes på: rfa@arkvest.dk

Noter

1. På Viking Link (herunder også de afsluttede udgravninger) har følgende medvirket: Udgravningstekniker Attilio Dona, museumsinspektør Jens G. Lauridsen, arkæolog Line Korsholm Lauridsen, museumsinspektør Lene Nygaard Hansen, arkæolog Mads Kjærgaard Kristensen, museumsinspektør Esben Schlosser Mauritsen, museumsinspektør Torben Egeberg, arkæolog Kirstine Gregersen, studentermedhjælper Poul Hounsvad, arkæolog Michelle Staffe og museumsinspektør Lars Christian Bentsen. Flotering: Arkæolog Anne-Sofie Lund Larsen. Bistand og arkivalsk kontrol: Museumsinspektør Lene B. Frandsen. Udgravningsansvarlig: Poul Krogh Jørgensen. Udgravningsledere på forundersøgelsen: Line Lerke og Rachel Facius Andersen. Entreprenør: Henning Lund Jepsen. Entreprenør: Lars Jørgensen, Mikkelsens Maskinstation (maskinfører i en periode af sommeren 2020).
2. Om hulbælter og deres tolkninger, se Palle Eriksen & Per Ole Rindel (red.): *Lange linjer i landskabet – hulbælter fra jernalderen*. Højbjerg 2018.

Rachel står ved Viking Links østlige afslutning og kigger på Museet på Sønderskovs tildækkede tracé, der fortsætter videre østpå.

Henning går mod gravemaskinen efter at have gravet grøften til ende – nu skal han dække den til igen.